

ACC. N:R

M. 10324: 1-18.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandberg
Härad: Ö. Göinge Adress: Osby
Socken: Örkensöd Berättat av: Deusamme
Uppteckningsår: 1947 Född år 1883 i Liatorp, sedan 1886
bott i Örkensöd.

När den nya tiden kom till bygden.

LuF 59

Skriv endast på denna sida!

M. 10324: /

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
 Härad: Östra Göinge Adress: O S B Y.
 Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
 Uppteckningsår: 1947. Född år 1883 i Liatorp, sen 1886 bott i
 L.U.F. 59. Örkened.

När den nya tiden kom till bygden.

Här i nordöstra Skånes hörn, Örkeneds socken med angränsande delar av Loshults, Glimåkra, Hjäsås, Jämhögs och Kyrkhults socknar, torde med säkerhet vara en av de landsändar, dit den "nya tiden" kom ganska sent.

Orsaken var naturligtvis först det geografiska läget, långt från städer och kulturcentra. De dåliga vägarna. Den karga bygden. Skogsområden, ljunghäckar, myrar, kärr och sjöar. Skogen hade på den tiden (i slutet på 1800-talet) knappast något försäljningsvärde. Torvströ o brännstöv, var okända begrepp på den tiden. Endast några större gårdar med brännvinsbrännerier, gävo sina ägare en dräglig bärjning.

För övrigt var det den stora fattigdomen bland befolkningen.

Ingen industri, utom något vattensåg. Ingen kvarn att räkna med fanns inom Örkeneds socken, utan bönderna fingo köra antingen till Fanhults kvarn i Virestads socken i Småland, eller Möllelycke i Kyrkhults socken, Blekinge. Avstånden till dessa kvarnar, var ungefär lika, omkring 1 mil, utom sockengränsen.

Torpare och småbrukare voro tvingade leva på en synnerligen låg nivå och för deras barn, tedde sig ju framtiden hopplös om de skulle stanna i hembygden. Det var ju dessa förhållanden, som hos ungdom med framåtanda, framtvungade emigration till andra länder.

De flesta reste till U.S.A., men en del reste bara till Danmark, Tyskland och några till England. Utvandringen till U.S.A. blev så allmän, så att i början av 1900-talet, fanns knappast en familj i socknen (Örkened) som icke hade en eller flera familjemedlemmar i "De stora möjligheternas land" U.S.A.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10324:2.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
 Härad: Östra Göinge Adress: O s b y.
 Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
 Uppteckningsår: 1947. Född år 1883 i Liatorp, sen 1886 bott i

Örkened.

L.U.F. 59

Laga skifte var infört före min tid, således före 1880 och några oskiftade byar finns icke i våra bygder. Icke heller har i manna minne härst. förekommit bystämma. Äldre handl.såsom byhandl. och byinstrument, byskrin, byhorn etc.finns enl. uppgift i vissa stamhemmans familjegömmor. Vi ha flera sådana gamla gårdar, som gått i arv från far till son i 200 - 300 år och icke varit utsatta för eldsvåda, varför mångahanda gamla handl. redskap, husgeråd m.m. bevarats i flera generationer. Men tyvärr har mycket sådant som haft antikvitetsvärde, skingrats de sista årtionden, genom antikvitetshandl. som genomsnokat alla gamla gårdar och passat på vid auktioner, där de ofta för en billig penning ropat in gamla tennsaker, husgeråd, möbler m.m. Skrothandl. ha uppköpt bl.a. de nästan allmänt förekommande gjuthällskaminer från Huseby Bruk, med sådana motiv som: " S:t Görans strid med Draken" eller Carl XIV Johan till häst, eller religiösa bilder etc. Gamla kok-kärl med 3-fötter, använda före 3-fotingens tillkomst, vid kokning i de öppna fyrar, som var brukligt här i orten före köks-spisarnas tillkomst, då t.ex. harar o annat vilt, koktes, ty stekgrytor fanns icke på bondbygden: Stekplåten-"stekjärnet"- användes i regeln endast för att steka fläskbitar och stundom småsill som någon " sillagubbe" hämtade med hästskjuts från "sillalägren" i Blekinge. Betr. gammalt: har jag på en auktion i Tommaaboda, bl.a. gammalt skräp, fått en katekes, tryckt år 1757. vars titelblad lyder: "Martini Lutheri Lilla Katechismus, innehållandes the fem Hufwudstycken om then Christeliga Läran. Ställd i frågor o swar". Tryckt i GÖTHEBORG, hos Joh.Georg Lange j:r år 1757".

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

3
M. 10324:3.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
Härad: Östra Göinge Adress: O s b y
Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
Uppteckningsår: 1947. Född år 1883 i Liatorp, sen 1886 bott i

L.U.F. 59.

Örkened.

Ha andelsföreningar såsom tröskförening, tjurförening etc. ersatt det gamla byalaget? Svar: det tror jag nog vi kan besvara jakande, ty redan våra gamla Vikingar, hade klart för sig vad de enade kunde åstadkomma vid sina strandhugg här och var. Vi se ju t.ex. på myror-na och bina, vad samarbete kan åstadkomma, men -, detta har nog hos många gett anledning till att man även överlätit "att tänka" på andra med dess konsekvenser av s.k. lättrogenhet för dem som "prata bra". Vi ha ju många som leva flott på att s.a.s. "lura bönder". Som mångårig poststf. har jag varit i tillfälle konstatera folks tro på t.ex. humbugsannonsering m.m. Men naturligtvis finns undantag, där man kanske också går förlängt i misstro mot allt nytt.

Redan i början på 1900-talet började andelsföreningar lite så smått, även häruppe. S.k. "Kalasrote" har jag icke hört talas om, men däremot s.k. "Hopaläggegille", där sällskap med gemensamma intressen repartiserade d.v.s. delade kostnaderna.

"När, hur och av vem började jordbruksförbättringar införas?"

I norra delen av Örkeneds socken torde man nog få räkna med inflyttningen av Jöns Jönsson, från den stora Bosarps-släkten i Glimåkra socken, omkring 1880-talet. Han började med utdikningar av kärr och vattensjuka mossar och måste tvinga jordägare bidraga till kanalgrävning, för att få dem torrlagda, till förmån för många som hade odlingsbar jord i dalsänkan hela vägen från smålandsgränsen ända ner till Duvhult, där Jönsson efter hand inköpte flera gårdar och anlade såg och potatismjölfabr. eller stärkelsefabr. Därigenom blev det även fart på potatisodlingens område, ty sådan stärkelsefabr. fanns icke innan Jönsson kom hit upp.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10324:4

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
 Härad: Östra Göinge Adress: O s b y.
 Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
 Uppteckningsår: 1947 Född år 1883 i Liatorp.

L.U.F. 59.

Jordförbättringen i södra delen av Örkeneds socken, torde i viss mån få tillskrivas Sven Jönsson, då småbrukare, numera Bankkamrer. Jönsson köpte en gård i Kruseboda för väl ca 60 år sedan. Det var icke mycket med odlingsmöjligheterna där, när han började, men gm. utdikning och nyodling några år, blev han den förste i socknen, som köpte- självbindare m. fl. moderna jordbruksmaskiner. Så småningom blev han församlingens "allt i allom" och överlämnade gården till en son. Naturligtvis var det många andra bidragande orsaker. Främst var nog järnvägens tillkomst, mellan Sölvesborg-Älmhult, då Örkeneds socken fick 5 st. stnr. näml. Esseboda, Gylsboda, Lönsboda, Duvhult och Kärraboda. Men J. Jönsson, sedermera Landstingsman, var den drivande kraften vid järnvägens tillkomst, i samband med driftsledaren vid Sv. Granitindustrien i Gylsboda, N. Palmér m.fl.

Järnvägsbyggnaden började 1897 och öppnades för allmän trafik 1901. Då började främmande affärsmän och företagare inflytta till socknen och byggde ångsågar och Träförädl. Torvströfabr. och Bränn- torven började så småningom vinna terräng. Det blev fart på skogs- avverkningen till sågade trävaror och vedhuggningen, Bönderna fick pengar. De kunde behålla en del av barnen hemma till hjälp, låta dem gå igenom lantm. skolor och hushållsskolor och efter hemkomsten från dessa läroanstalter omsatte de sina lärdomar för att höja jordbruksnäringen, skogshanteringen, ladugårdsskötseln och moderni- sera hemlivet. När så vägväsendet förstatligades, fingo även vi här i obygden så småningom bättre och t.o.m. fina "kungsvägar" i flera riktningar. Cyklar och bilar började bli allmänna även hos oss. Isoleringen från "stora världen" bröts så småningom.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10324:5

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
 Härad: Östra Göinge Adress: O s b y.
 Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
 Uppteckningsår: 1947 Född år 1883 i Liatorp.

L.U.F. 59.

Det blev den nya generationen vid sekelskiftet, som fick vara med genomdriva omläggningen av jordbruksproduktionen, även här i vår "lilla vrå". Men det blev ingen fart på det hela, förrän försäljningsorganisationen blev klar. Andelsslakterierna och mejeriföreningar, äggförsäljn.-för. m. fl. Detta hade aldrig kunnat genomföras om icke lantbrukarna sammanslutit sig i sina olika föreningar. Innan det blev ordnat på detta sättet, fick ju den stackars lantm. dåligt betalt för allt han behövde sälja. T.ex. en ko kostade 50-60 kr., en häst dubbelt, en fet gris fick han krusa bort till en slaktare och hämta betaln. med en 5:a då o då. Äggen var det dåligt betalt för och fick i regeln byta bort i handelsboden för några 10-öringar pr tjog. Mjölken kunde icke alls säljas, utan fick man kärna i hemmen och för smöret kunde man i bästa fall få 1:- 1:10 pr kg. Vid sekelskiftet kostade prima björkved här uppe leverad vid skolorna kr. 5:-- pr skogsfamn, motsvarande 3:82 kbm. d.v.s omkring 1:30 pr kbm. mot nu kr. 12:50, plus premie kr. 2:50.

För mängden den tiden var det ju en tröst att brännvinet kostade bara 75 öre litern och var 46%-igt.

Betr. den kulturella ståndpunkten häruppe i slutet av 1800-talet, innan telefon och radion fanns till och 2-3 bönder i bolag prenumererade på t.ex. Aftonbladets Halvveckouppl. eller Skånes Annonsblad, som kom en gång i veckan, kan man ju lätt tänka sig.

Då heller ingen annan litteratur fanns i hemmen än några andaktsböcker, event. bönedepraktikan, Sibyllas spådomar o allmanack. Kanske Gårdfariehandl. skötte om nyhetsförmedlingen.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10324:6.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
 Härad: Östra Göinge Adress: O s b y.
 Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
 Uppteckningsår: 1947. Född år 1883 i Liatorp

L.U.F. 59.

Det var sålunda genom järnvägens tillkomst vid sekelskiftet, vi få räkna med den nya tiden kom till våra bygder. Möjligheten till ökade inkomster, den allmänna bildningens höjande genom förbättrade undervisningsmetoder bland jordbrukarungdomen, studiecirklar, föreläsningssällskap, studium av facktidsskrifter m.m. gav säkerligen impulser till modernisering av jordbruksdriften, såsom: ändrad växtföljd, dikning, inköp av nya jordbruksredskap, förädling av boskapsdjuren, modern skogsvård m.m. nyodling, betesförbättring etc. De olika bidragen från Hushållningssällskapen, statsbidragen, odlingslån m.m. ha under årens lopp bidragit till att den ungdom, som velat stanna kvar på landsbygden och ägnat sig åt modernäringen, ha med arbete och energi kunnat skaffa sig goda existensmöjligheter. Förhållandet mellan åker och äng, var här i orten ju så att de små åkertegarna måste besåas med brödsäd och delvis potatis, men en del även på svedjeland och ängarna, även med dålig gräsväxt, höstades. Men efter hand insåg man betydelsen av ändrad växtföljd, vallväxter, foderbetor och foderrovor, varför åkerarealen utökades i största möjliga utsträckning. Det lönade sig icke hösta de dåliga ängarna, de lades till bete och så småningom tog lövskogen överhand. Lövängar i den betydelsen, som förekommer i t.ex. Dalarna, Sörmland eller Blekinge, har icke förekommit här, där barrskogen varit dominerande och inägnarna små i förhållande till hela arealen, men på vissa ställen, små ängar till kalv- och fårbeta. Söderut i socknen i Strömhult m. fl. byar i närheten av den vackra sjön Immeln, fanns vackra lövängar förr, men ha ändrat karaktär, genom skogsplantering m.m.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10324:6.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
 Härad: Östra Göinge Adress: O s b y.
 Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
 Uppteckningsår: 1947. Född år 1883 i Liatorp

L.U.F. 59.

Det var sålunda genom järnvägens tillkomst vid sekelskiftet, vi få räkna med den nya tiden kom till våra byggder. Möjligheten till ökade inkomster, den allmänna bildningens höjande genom förbättrade undervisningsmetoder bland jordbrukarungdomen, studiecirklar, föreläsningssällskap, studium av facktidsskrifter m.m. gav säkerligen impulser till modernisering av jordbruksdriften, såsom: ändrad växtföljd, dikning, inköp av nya jordbruksredskap, förädling av boskapsdjuren, modern skogsvård m.m. nyodling, betesförbättring etc. De olika bidragen från Hushållningssällskapen, statsbidragen, odlingslån m.m. ha under årens lopp bidragit till att den ungdom, som velat stanna kvar på landsbygden och ägnat sig åt moderneringen, ha med arbete och energi kunnat skaffa sig goda existensmöjligheter. Förhållandet mellan åker och äng, var här i orten ju så att de små åkertegarna måste besås med brödsäd och delvis potatis, men en del även på svedjeland och ängarna, även med dålig gräsväxt, höstades. Men efter hand insåg man betydelsen av ändrad växtföljd, vallväxter, foderbetor och foderrovor, varför åkerarealen utökades i största möjliga utsträckning. Det lönade sig icke hösta de dåliga ängarna, de lades till bete och så småningom tog lövskogen överhand. Lövängar i den betydelsen, som förekommer i t.ex. Dalarna, Sörmland eller Blekinge, har icke förekommit här, där barrskogen varit dominerande och inägnorna små i förhållande till hela arealen, men på vissa ställen, små ängar till kalv- och fårbeta. Söderut i socknen i Strömhult m. fl. byar i närheten av den vackra sjön Immeln, fanns vackra lövängar förr, men ha ändrat karaktär genom skogsplantering m.m.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10324:7.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
 Härad: Östra Göinge Adress: O. s. b. y.
 Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
 Uppteckningsår: 1947 Född år 1883 i Liatorp

L.U.F. 59

Ändring av binäringarna t.ex. ifråga om hemslöjd, forsling m.m.
 Spånkorgtillverkning och tillverkning av potatiskorgar förekom
 ganska allmänt, för att förbättra existensmöjligheterna. Men betal-
 ningen var synnerligen dålig. Man hörde talas om 4:a styvers och
 sexstyvers korgar. 1 styver lika med $\frac{1}{2}$ öre. Således 2-3 öre st.
 Här fanns Olssons o Myrberg, som uppköpte och reste till England
 och sålde korgarna och Persson sålde till Köpenhamn. Dessa blevo
 rika, men icke tillverkarna, som i stor utsträckning fingo köra dem
 ända till Osby, där en del hamnade hos grundläggaren till Osby stör-
 sta Firma på området ifråga. Men man tröttnade i stor utsträckning
 på hemmatillverkningen, varför en del reste till Tyskland och upp-
 satte korgfabr. där i Dorthmund, vilken fortsatte i viss utsträckn.
 till första världskriget, då den upplöstes och en del av dem åter-
 kom till hembygden och bildade så småningom den korgfabrik, som än-
 nu är i gång och sysselsätter några arbetare. Vid sekelskiftet hade
 det ju blivit fart på järnvägsbyggandet på flera håll i landet och
 alla friska och starka ynglingar, reste i grupper och blevo rallare
 och flera återkommo aldrig, utan antingen blevo de kvar vid järn-
 vägarna som järnvägsmän, eller gifte de in sig i familjer i dessa
 trakter, i norr ända uppe vid mellanriksbanan i Vilhelmina-trakten.
 När den svarta graniten upptäcktes i GYLSEBODA, omkring 1890, blev
 där arbete för omkring 350-400 man. Många yrkesstenhuggare från
 andra håll införskrevs, men många sockenboar fingo där arbete.
 Detta företag var det första, som vid den tiden gav ökat antal
~~öknade~~ skattekrönor i vår fattiga socken, ävensom i Hägghult
 där det fanns svart granit på Kronoparken och drevs i samma
 Firma nämligen: A.K.Färnström, Karlshamn.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10324:8.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
 Härad: Östra Göinge Adress: O. s. b. y.
 Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
 Uppteckningsår: 1947 Född år 1883 i Liatorp.

L.U.F. 59.

Vår byggd har varit fattig på industrier tills nu på senare tid i brist på företagsamhet, bör man väl säga, då man bor i rena skogsbygden, men likväl fick köpa enklare möbler och likkistor från grannsocknen, Glimåkra. I familjer med flera barn, har ju i regeln endast en i längden kunnat stanna i hemmet. De övriga ha måst ut i förvärvsarbete på annat håll, dels vid industrier, eller som en del vilka arbetat på sockerbetsfälten i Skåne, vår och höst, för att sedan under vintern och på mellantider, gå på diversearbeten i hemorten. Den expansion industrien genomgick upptog överskottet av landsbygdens arbetskraft och stoppade i viss mån emigrationen. Den allmänna utvecklingen i U.S.A. gick också rätt snart till inskränkning i möjligheterna för utländska medborgare att slå sig fram och tjäna pengar därute. Det blev snart klart för den tänkande och beräknande ungdomen, att samma möjligheter, i viss mån, fanns här i landet, för den som ville "lägga manken till" och spara på slantarna. De som vuxit upp i fattiga och små förhållanden ha merendels fått lära sig inse penningens värde och många av dem ha trots relativa blygsamma inkomster, ändå kunnat samla småförmögenheter. Då statare icke förekommit här, såsom t.ex. i Skåne, ha avlöningar in natura icke egentligen förekommit här i orten. Men längre tillbaka i tiden, voro ju tjänarlönerna så små, att isynnerhet pigorna fingo tjäna för nästan bara maten och kläder. En äldre man vid sekelskiftet, talade om för bl.a. även mig att, han hade en piga, som icke hade mera än 5:- kr. i kontantlön, förutom andra småförmåner såsom: smorläderskor, verkenskjol, lite ull och lin m.m.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

7

M. 10324:9.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg

Härad: Östra Göinge Adress: O s b y.

Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg

Uppteckningsår: 1947 Född år 1833 i Liatorp

L.U.F. 59.

Den största förändringen i sättet att betrakta och handskas med kontanter- nådde ju sin kulmen vid tiden för första världskriget. Före den tiden gick ju utvecklingen på ifrågavarande område mera normalt. Man kan ju säga att mången fick sitt ekonomisinne förstört vid den tiden. Vi hade flera fall häruppe: Handl.jordbruk-are m.fl., som före första världskriget voro välbärgade, men lockades av de höga priserna, först att realisera sina tillgångar och tjäna stora pengar, köpte bilar, åkte med i svindelaffärer, blevo s.k. "renrakade", d.v.s. utfattiga, vilket icke alla kunde bära, utan somliga gjorde som "Judas Iskariot", gingo bort o hängde sig..... Den första handelsboden i Örkeneds kyrkoby-Lönsboda- tillkom nog omkring 1870-talet, då handl. John Otto Lindgren kom från Karls-hamn och öppnade affär i den söder om kyrkan, ännu befintliga fastigheten. Något år senare bildades en handelsförening, som så småningom "torkade in". Dessa affärer, i viss mån, påverkade först ungdomen att skaffa sig modernare beklädnadsvaror, i st. för de i hemmen tillverkade och de äldre följde snart efter. De förmått hemkokta pepparmyntskaramellerna, fick konkurent i sämre fabriks-tillverkade, liksom allt hemtillverkat, ersattes med billigt och dåligt krams inom kortvarubranschen isynnerhet vid marknadstill-fällan, då kortvarukrämare från skilda håll strömmade till. Det ingick ju också i tjänstehjonsstadgan, att drängar o pigor skulle vara fria marknadsdagar. Dessa marknader voro viktiga högtidsdagar och riktiga folkvandringar voro vanliga, ty på dessa funnos längre tillbaka, även riktiga matserveringar, kaffeserve-ring, skjutbana, "taskspelare" m.m.

Tyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10324:10.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
 Härad: Östra Göinge Adress: O s b y.
 Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
 Uppteckningsår: 1947. Född år 1883 i Liatorp

L.U.F. 59.

Förändringar i byggnadsskicket ifråga om plan och material, började så småningom även häruppe att göra sig gällande, i början av 1900-talet. Vid den tiden och även något årtionde senare, uppfördes isynnerhet i våra stationssamhällen, fula villatyper, med tinnat o torn i många variationer, innan det blev mera ordning och stadga i byggnadsstilen. Kvaliteten på byggnaderna försämrades även betydligt, efter hand som trävarupriserna gick upp i pris. Både ytter- och innerväggar, försämrades och blevo mindre motsståndskraftiga för köld. Man övergick mera allmänt från sticktaken till papptaken, men man kom snart underfund med att dessa icke voro hållbara i längden och efter hand kom cementplattorna och eterniten i stället, men cementplattorna voro dels tunga, dels mindre motståndskraftiga mot temperaturförändringar, varför man övergick till de sedan århundraden välbeprövade tegeltaken i stor utsträckning, ävensom till plåttak. Den gamla rödfärgen, med vita knutar, ~~färg~~ som tedde sig så vacker i skogsbygden och landsbygden överallt, ersattes med andra kulörta mer eller mindre opraktiska och ohållbara färgnyanser. Den mest vanliga byggnadstypen vid våra bondgårdar betr. bostadshusen, var köket mittför förstugan. Vid ena sidan härom, storstuga och framom den tvänne kammare, som i regeln saknade uppvärmningsmöjligheter, varför dessa sällan användes vintertid. Vid den andra sidan förstugan, en s.k. lillstuga och "fastekammare", förstugekammare, där man trängde ihop sig vintertid o hade det varmt, trångt o kvavt, ty man saknade ventilationsanordningar. Fönstren saknade gångjärn och kunde aldrig öppnas, ty de voro fastspikade. Sådana bostäder med fastspikade fönster finns här än idag, t.o.m. här i Osby närhet.. år 1947.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10324: //

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
 Härad: Östra Göinge Adress: O s b y
 Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
 Uppteckningsår: 1947 Född år 1883 i Liatorp.

L.U.F. 59.

Men de gamla bondgårdarna byggdes stabila. Icke sällan voro syl-larna av prima gammal ekkärna och väggarna av 5 tums tjocka och ända till 16 - 20 tum breda handtäljda timmerstycken. Mångengång voro de hyvlade på innersidan och målade i fält, men nu merendels övertäckta med papp och tapeter. Innan murtegel blev mera allmän, användes vanlig gråsten och grundmuren, som inrymde bakugn och tvänne öppna fyrar-en mot storstugan o den andre mot köket, upptog därför stor del av det centrala utrymmet i byggnaden, så att för-stuga och kök blevo smala och långa. Dessa murar rivas i stor ut-sträckning och ersättas med nättare av tegel i samband med renove-ringar av bostäderna. Det gamla systemet, innan den vanliga kok-spisen blev allmän, att laga maten vid öppen bar eld i fyren, då kokkärlen måste placeras på en trefot över elden, tog merendels slut vid sekelskiftet, eller några år innan och på de ställen, där de öppna fyrarna ännu finns kvar, är kokspisen placerad antingen framför, vid sidan om, eller genom uttagning av stenar i fyren, i ett hörn. Fastän det elektr. blivit ganska allmänt även ute på landsbygden häruppe, förekommer icke elektr. köksspisar, beroende på lättillgängligt billigt bränsle i samband med skogsavverkningen, gamla gårdesgårdar o div. träaffall, som förekommer vid en gård. Egna hemsbyggandet kom icke egentligen igång i större utsträck-ning förrän egnahemsrörelsen med egna hemsbån på förmånliga villkor blevo tillgängliga enl. KK 27 juni 1919. Bostadsförhållandena vid t.ex. Sv. Granitindustrierna i GYLSEBODA, ordnades genom byggande av arbetskaserner, innan stenhuggarna så småningom skaffade sig egna hem, med eller utan lite jordbruk.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

12

M. 10324:12.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg

Härad: Östra Göinge Adress: O s b y

Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg

Uppteckningsår: 1947 Född år 1883 i Liatorp

L.U.F. 59.

Betr. förändringen av den äldre möbleringsplanen, skedde detta dels vid nyanskaffning, dels vid nybyggnad, då bostäderna blevo mindre, måste de gamla stora skrymmande möblerna, ersättas med mindre och nättare. Många av dessa gamla möbler hamnade i uthus, där de blevo illa åtgångna av möss och råttor. De senaste åren ha fornsamlare uppköpt sådana gamla möbler av viss typ och betalt ända till 100:- kr. pr st. för sådana som voro minst 150 år gamla. I de gamla bondgårdarna voro i regeln soffor, med lösa lock och utdragbara, så de kunde användas till sovplatser, placerade utmed väggarna mellan stora skrymmande sängar och användes som sittplatser på dagen och sovplatser nattetid. De soffor som icke behövdes för sovplatser, användes till förvaring av varjehanda. Det stora matbordet var i regeln placerat i ett hörn med soffor på två sidor och motsatta långsida, ~~en långt sittsäte~~ ett långt säte, således utan stolar kring bordet. I hörnet vid matbordet, över sofforna, var i regeln ett hörnskåp fäst direkt på väggen. I hörnet vid köksdörren ett stort hörnskåp, som stod på golvet och räckte nästan upp till taket och fick delvis ersätta spiskammare, ty det stora ödsliga köket saknade i allmänhet sådan inredning. Uppe nära taket fanns en lång hylla, där mjölkbunkarna, av koppar eller lerfat eller mera stabila från Höganäs, ända till 8-10 voro placerade och ner-togos i tur och ordning, efter någon dag. Mjölken hade då hunnit stelna till och grädden-"flöden"- hade blivit som en "päls" och förvarades i "flödakruset", tills detta blev fullt och kärnades då till smör. Att detta smöret fort blev härsket och mindre gott kan man lätt tänka sig.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

13

M. 10324: 13.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
 Härad: Östra Göinge Adress: O s b y
 Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
 Uppteckningsår: 1947 Född år 1883 i Liatorp

L.U.F. 59.

Innan fotogén eller andra lysoljor, kom i bruk, lyste man sig med stickor innehållande kåda. De sattes i kläm i ett stativ, som kunde höjas och sänkas och måste skaras efter hand som de brände ut. Även samlades man kring brasans sken vid den öppna spisen och där berättades stundom sagor av någon mera beläst byskollärare eller dito lärarinna, som höllo skola i hemmen i de större gårdarna, ungefär 14 dagar på varje ställe. Vid den tiden fanns ju också byskräddare och byskomakare, som gingo omkring och sydde i gårdarna. Även de voro ganska munviga och kunde liksom "knallarna" berätta roliga historier o.d., varför barnen i hemmen gärna samlades omkring dem vid sådana tillfällen. Men de äldre hade sina olika arbeten även om kvällarna. Husmodern kanske vävde, barnen spolade garn, eller kardades ull och spanns till garn. Husfadern kanske gjorde träskor, band kvastar, lagade seldon e.d. Somliga av barnen läste sina läxor och hjälpte varandra att skriva och räkna. Hemmen utgjorde mera då än nu en samlingsplats för hemmets alla medlemmar, kanske i viss mån ett tvång, då inga nöjestillfällen fanns utom hemmen, utan man då och då gick till varandra och pratade bort någon timme. Då det kom någon bekant, kanske väffeljärnet togs fram och bakades våfflor i hast medan kaffepetter puttrade vid sidan av och det blev kaffekalas på kaffe till stor del kokt på rostad höstråg, lite cikoria och några kaffebönor, ty kaffebönor var det ont om på den tiden på landsbygden, men man hade ~~tråk~~ trevligt ändå, ty man visste icke om något annat.....

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10324: 14

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
 Härad: Östra Göinge Adress: O s b y.
 Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
 Uppteckningsår: 1947 Född år 1883 i Liatorp.

L.U.F. 59.

Nya sedvänjor ifråga om mat och dryck, utvecklades efter hand, som kontakt tillkom med mera kultiverade personer från närliggande städer och förbindelser med yttervärlden uppnåddes oftare. Hemkommande vuxna barn, som haft anställning borta, isynnerhet flickorna, voro nog de som först bidrogo till ändring i detta fall, både betr. själva serveringen, ävensom matens sammansättning m.m. De svarvade trätallrikerna och horns-kedarna, utbyttes mot resp. porslin och olika slags metall. Vanan att t.ex. äta gröt ur samma fat och doppa gemensamt i samma mjölkbunke, ändrades till att var och en lade upp på sin egen tallrik, ävensom fickkniven utbyttes mot bordskniv, vid måltiderna o.s.v. Något som bibehållit sig kanske längst från den gamla matordningen, torde ha varit att, sätta in stekplåten med t.ex. äggröra, pytt i pannan e.d. direkt på bordet, på underlag av trä(underläge) iform av rund skiva eller kryss, där samtliga tog för sig och "tapppraste" fick mest. Det är ju från den tiden den orlofssedel förskriver sig, som man sett i tryck, någongång:

"Sven Johnson har förhållit sig väl
 i gröt-fatet en stor träl
 och rekommenderas därför väl."

Kalasen följde länge gamla traditioner och finns nog delvis kvar ännu, så länge de gamla få bestämma. I södra Småland är det, "sötosten", som gärna ska vara med ännu, om det ska vara bra kalas. Den var resultatet av länge kokt söt mjölk, med div. tillsatser och helst skulle en ny "tvåkrona", under tiden ligga i botten. S.k. ostagille, höll också länge på i dessa trakter.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10324:15

151
Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
Härad: Östra Göinge Adress: O s b y.
Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
Uppteckningsår: 1947 Född år 1883 i Liatorp.

L.U.F. 59.

"Ostagillen", var ett utmärkt tillfälle få en pratstund med grannkvinnorna och samlades enl. överenskommelse till en viss gård. Man skulle ha någon kanna mjölk med sig, allt efter råd och lägenhet. Mjölken tömdes i en välskurad kopparkittel och kunde i lyckligaste fall uppgå till 20-25 kannor (50-60 liter) 1 kanna- 8 kvart. 1 kvarter, samma som 1/3 l. Det blev många medelstora goda ostar.

Vägarna voro i allmänhet urusla häruppe ~~männarna~~ och i tjällossningstider, nästan oframkomliga, innan vägväsendet förstatligades. Vid vägförbättringar användes endast grus och den var icke alltid lämplig och innan bestämmelser tillkommo ang. bredare hjulåsingar grävde de gamla vagnarna ner sig i gruset vid regnig väderlek. De gamla åkdonen ha överlag ersatts med nya och med större lastförmåga efter som hand som vägarna förbättrats och numera äro de flesta arbetsvagnar försedda med gummi hjul, som icke gräva ner sig. Nöjen och förströelse, ha kanske förändrats mest, sedan bra vägar, cyklar och bilar blivit allmänna, biograferna och nöjestillfällen i alla större samhällen, lättillgängliga på fritider, så man kan knappast numera tala om tråkigheten på landsbygden, i den meningen som tillförne. Detta har ju även ändrat och underlättat föreningslivets tillkomst bland ungdomen och moderniserat umgängeslivet. Alla hålla en eller flera tidningar, facktidsskrifter, besöka studiecirklar, studera pr korrespondens, detta sista gäller i huvudsak de yngre, som i största möjliga utsträckning, så långt tid och resurser medgiva, gärna önska följa tidens utveckling även genom studieresor i större grupper o.d.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

16

M. 10324: 16.

Landskap: Skåne Uppptecknat av: Carl Sandborg
Härad: Östra Göinge Adress: O s b y
Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
Uppteckningsår: 1947 Född år 1883 i Liatorp.

L.U.F. 59.

Förhållandet mellan läsning och muntligt berättande.

De grundläggande och bärande livsprinciperna för det "sunda bondeförnuftet" uppbars säkerligen genom muntliga traditioner, från generation till generation. De statskyrkliga traditionerna, höll man strängt på, ävensom sedelärans principer i allmänhet. Lite vidskeplig var man nog också i stor utsträckning. Man trodde på s.k. lyte, d.v.s. vissa defekter, ur psykologisk art, sjukdomsanlag o.d., som kunde botas, blott man fick klart för sig orsaken till dess uppkomst. T.ex. en viss oart hos ett barn kunde botas genom att: modern en torsdag bar den lille på ryggen och gick på en spång, lagd över en bäck och samtidigt tuggande på en grovbrödbit".-----

Konsten att väva fina daladrälldukar, knyppla, virka och dylika fina handarbeten, ävensom allt husligt arbete, inom kvinnoavdeln. lärdes från mor till dotter, liksom allt manligt arbete betr. jordbruk och kreatursskötsel, vissa hantverk o.d. lärdes från far till son, ty tillgång till handböcker, facktidsskrifter e.d., lantmanna- eller hushållsskolor, fanns icke. Därför gick ju utvecklingen på alla områden långsamt och i "de gamla spåren", på landet och isynnerhet häruppe i "världens ände". Ännu finns här i trakten avlagset liggande människoboningar, man kan träffa på, där modern kultur i dess enklaste former, fortfarande är ganska okänd, där det fortfarande saknas radio, tidningar eller litteratur, utom några gamla solkiga andaktsböcker. Men ~~dä~~ ~~dä~~ icke är fattigdom, som är orsaken, utan mera likgiltighet för allt nytt och troligen inskränkt girighet, som är förhärskande.....

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

17
M. 10324:17
Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
Härad: Östra Göinge Adress: O s b y
Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
Uppteckningsår: 1947 Född år 1883 i Liatorp.

L.U.F. 59.

Förändringar inom folkskoleundervisningen.

Ännu finns här äldre personer, som icke fått annan skolundervisning än under ca 14 dagar, då skolmästaren eller lärarinnan gingo omkring och höllo skola i gårdarna. Men många av dem ha blivit driftiga företagare och framstående kommunalpampar, välsituerade, dackat skrivkunnigheten inskränkte sig till en nästan oläslig namnteckning, kunde deras talförhet vara enastående väl utvecklad. Nu i dagar är däremot skolväsendet och folkskoleundervisningen ganska väl tillgodosedd även i våra byggar. Alla mera välbärgade föräldrars barn besöka högre skolor, däremot är det sällsynt någon går läsvägen, längre än till folkskollärare eller lärarinna.

Visserligen hade vi en ung man för omkring 30 år sedan fortsatte studierna, blev student. Inskrevs vid Teologiska Fakulteten klarade föreskrivna examina och prästvigdes, men gick för honom, som Selma Lagerlöf beskrivit: "Gösta Berling".-----

Ifråga om kyrkliga vanor, är det ju isynnerhet: "Barnakvinnors kyrkotagning" och husförhören, som äro bortlagda överallt.

Betr. väckelserörelser, ha dessa bland den rena konservativa bondebefolkningen i allmänhet icke spelat någon roll, ty de besöka i allmänhet icke sådana möten, av friligiösa beskaffenhet, sekter o.d. Kyrkliga väckelserörelser, på senare tid, kan vi väl knappast tala om, sedan Pehr Nyman och Peter Wisselgrens dagar i mitten av 1800-talet. I våra samhällen förekommer liksom på andra håll möten av olika friligiösa samfund, men fastän en liten skara, kanske bli trogna- en tid- kan man nog icke tala om väckelserörelser.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

M. 10324: 18.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Carl Sandborg
 Härad: Östra Göinge Adress: O s b y
 Socken: Örkened Berättat av: Carl Sandborg
 Uppteckningsår: 1947 Född år 1883 i Liatorp

L.U.F. 59.

Huruvida inträffade högkonjukturer ha något samband med här ifrågasatta förändringar, är en fråga som nog är lite svår lokalisera till så små enheter som en socken e.d. Om vi fråga: vad var orsak till högkonjunkturerna? få vi kanske till svar att, högkonjunktur på ett visst område i världen, förorsakar lågkonjunktur på andra håll, alltså en ojämн fördelning av betalningsmedel, eller liknande möjligheter. Kanske som "ebb och flod". Somliga kanske kan behålla något av förmånerna, vilka liksom översvämma vid högkonjukturer. Säkerligen kan vi tala om samband mellan högkonjukturer och många sociala förbättringar ha satt spår efter sig, även i våra bygder och inföllo något år efter första världskriget, men efterföljdes sedan några år senare av en rätt långvarig lågkonjunktur, i början av 1930. I vilken mån de haft betydelse för ändrade levnadsvanor? Respekten för pengens värde, blev nog rubbad i stor utsträckning när det tidstals gick så lätt förvärva dem och räknade icke med dess sjunkande värde i förhållande till vad man fick för dem förut. Man hörde ju talas om dem som köpte t.ex. två piano, därför de voro så vackra "möbler", utan att förstå noter eller kunna använda dem, och "brårike" Svenssons fru, som på teatern ganska högt frågade sin man: "hur mycket är din äkta guldklocka med äkta guldkedja"? Något liknande förekom nog i enstaka fall även här, men i många fall rubbades icke den gamla sparsamhetsprincipen, utan högkonjunkturerna efterlämnade möjligheter till förbättrade levnadsvanor och ökat sparkapital i ganska stor utsträckning i våra bygder. Det gamla ordspråket: "Den som spår, han har", har djupa rötter i göingebygden i ganska stor utsträckning.....

Ifyll endast ovanstående uppgifter!